

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

MINĖJIMO, SKIRTO GEDULO IR VILTIES BEI OKUPACIJOS IR GENOCIDO DIENOMS ATMINTI, STENOGRAMA

2022 m. birželio 14 d.

G. ARBAČIAUSKAS. Jo Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda. (*Plojimai*)

Choras „Ažuoliukas“ gieda „Tautišką giesmę“.

G. ARBAČIAUSKAS. Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkės Viktorijos Čmilytės-Nielsen kalba

V. ČMILYTĖ-NIELSEN. Gerbiamieji politiniai kaliniai, tremtiniai ir jų šeimų nariai, Jūsų Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidente Gitanai Nausėda, Prezidente Valdai Adamkau, Prezidente Dalia Grybauskaite, Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo Pirmininke Vytautai Landsbergi, gerbiamieji ambasadoriai, Seimo nariai, mieli Lietuvos žmonės.

Kasmet birželį minime dvi tragiškiausias XX amžiaus Lietuvos istorijos datas – Gedulo ir vilties dieną, kai 1941 m. birželio 14 d. prasidėjo pirmasis masinis trėmimas, bei Okupacijos ir genocido dieną, kai 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą. Šįmet minėjimas vyksta ne praeities, o tikro, dabar vykstančio karo prieš Ukrainą akivaizdoje. Tai suteikia istorijai papildomą matmenį. Kalendoriuje šios dvi datos greta, tačiau jas skiria vieneri Lietuvos valstybinio ir visuomeninio gyvenimo destrukcijos metai, sieja tvirtas priežastinis ir moralinis ryšys.

Lietuvių ir švedų rašytojas, Lietuvos diplomatas Ignas Šeinius knygoje „Raudonasis tvanas“ talentingai perteikia nerimastingą 1940 m. birželio 15 d., giedro ir šilto vasaros šeštadienio, atmosferą, kai sovietinės armijos daliniai keliomis kryptimis jau ėmė plūsti per valstybinę Lietuvos sieną. Anksčiau pilnos klegesio Vilniaus vietos ištuštėjusios, per radiją grojama muzika ir kas penkiolika minučių transliuojamas oficialus pranešimas. „Plokštelių muzika nutraukiama“, – rašo Ignas Šeinius. Žinių pranešėjo balsas: „Pirmininkaujant Respublikos Prezidentui Vyriausybė nutarė savo posėdyje birželio 15 dienos rytą nusileisti Sovietų Sąjungos vyriausybės reikalavimams. Reikalavimai buvo šiąnakt pateikti ultimatyvia forma ir atsakymas turėjo būti duotas šiandien prieš dešimtą valandą.“

Nusileisdama šiems reikalavimams Vyriausybė sutiko, kad raudonoji kariuomenė jau šiandien įžygiuotų Lietuvon, užimtų visus didesnius miestus ir kitas svarbesnes vietas tokio didumo pajėgomis, kad jau krašte esančių oro bazių saugumas būtų visiškai užtikrintas.“ Ir pabaigoje: „Dabartinė Vyriausybė nutarė pasitraukti ir užleisti vietą naujai vyriausybei, galinčiai gauti Sovietų Sąjungos vyriausybės pasitikėjimą.“

Perskaičiau beveik visą tą dieną per radiją nuolat transliuotą pranešimą, kaip jį užfiksavo Ignas Šeinius, kad geriau įsivaizduočiau, kuo remdamiesi žmonės suvokė susidariusią situaciją. Buvo besiviliančių, kad Lietuvos nepriklausomybė bent kiek nors bus išsaugota, tą pamėklišką viltį vėliau kiek pastiprino imituotos procedūros, turėjusios aptarnauti aneksiją, sukurti teisėtumo iliuziją, bet dauguma mąstančių ir analizuojančių situaciją suvokė, kad Lietuvos valstybės jau nebėra.

Tada dar sunku buvo įsivaizduoti tikruosius ankstesnio gyvenimo transformacijos mastus, bet šiandien ryšys tarp 1940 metų birželio 15-osios valstybės tragedijos ir Lietuvos visuo-

menės tragedijos, kuriai pradžia davė pirmasis masinis trėmimas 1941 metų birželio 14-ąją, yra akivaizdus. Ir tas ryšys – ne tik priežastinis, bet ir moralinis.

Politikai visuomet privalo jausti atsakomybę ir už tai, ką padaro, ir už tai, ko nepadaro.

Istorijos neperrašysi, bet turime galimybę iš jos mokytis.

Šiurkštus šantažas, agresyvus spaudimas, ultimatumų politika, ateinanti iš imperinių Rytų, vis dar gyva. Vis dar reikia rinktis, ar laviruoti, ieškoti neutraliteto ir menamų kompromisų, ar jėgai priešpriešinti susitelkimą, ryžtą ir adekvačią jėgą – mūsų pačių ir mūsų sąjungininkų bei partnerių.

Ukrainos pavyzdys yra iškalbingas. Jos atžvilgiu – ta pati reikalavimų ir ultimatumų retorika, tos pačios „žemių surinkimo“ idėjos ir ta pati karinė agresija. Ukraina pasirinko kovoti ir mes pasirinkome kovoti su ja petys į petį, nes mes jau žinome iš savo istorijos: po ultimatumų visada seka agresija, po birželio 15-osios visada ateina birželio 14-oji. Ji gali ateiti ne iškart, tačiau būtinai ateina, jei pradedi laviruoti ir nuolaidžiauti.

Šių tragiškų istorinių datų akivaizdoje dar kartą raginame įvertinti nusikalstamą sovietinę komunistinę totalitarinę ideologiją ir ja paremto režimo padarytus ir daromus nusikaltimus. Ideologiją, kuri nėra istorinis reliktas, kuri, deja, vis dar gyva, kurios pagrindu dabar vykdoma agresija prieš Ukrainą.

Atsisakėme rusiškų dujų, naftos, elektros ir tapome energetiškai nepriklausomi. Dabar turime padėti Europai atsisakyti priklausomybės nuo Kremliaus peršamo XX amžiaus Europos istorijos pasakojimo, taip pat pasakojimo apie Antrojo pasaulinio karo priežastis ir pasekmes. Šiandien Kremlius šį pasakojimą, prisotintą nepagrįstų kaltinimų, ciniško ir įžūlaus požiūrio bei begėdiškai kljuojamų etikečių, vėl naudoja teisindamas savo agresiją kaimyninių valstybių atžvilgiu. Todėl svarbu, kad totalitarinio komunistinio režimo nusikaltimų įvertinimo klausimas taptų integralia Vakarų pasaulio politinės darbotvarkės, kaip kovos su dezinformacija ir hibridiniu karu, dalimi.

Mes turime skaudų, tačiau tvirtą pagrindą to siekti. Mūsų tautos aukos mus įpareigoja neprarasti budrumo patiems ir padėti jo neprarasti kitiems. Prisimindami tai kurkime saugią Lietuvą ir Europą ateitį. Dėkoju už dėmesį. (*Plojimai*)

Aktorė ir dainininkė Lina Rastokaitė atlieka dainą „Jei ne auksinės vasaros“. (*Plojimai*)

G. ARBAČIAUSKAS. Tokias auksines vasaras šiandien čia išgyveno ir išdainavo aktorė Lina Rastokaitė.

O kokias vasaras prisimena gyvuliniame tremtinių vagonė gimęs Jonas Milerius, kurio šeima iš Žemaitijos į Sibirą, Krasnojarsko sritį, ištremta sovietų represinėms struktūroms vykstant trėmimus kodiniu pavadinimu „Bangų mūša“? Tremtinys Jonas Milerius. (*Plojimai*)

Tremtinio Jono Mileriaus kalba

J. MILERIUS. Mieli čia dalyvaujantys politiniai kaliniai ir tremtiniai, Jūsų Ekscelencija Respublikos Prezidente, Prezidente Valdai Adamkau, Prezidente Dalia Grybauskaitė, pirmasis atkurtos nepriklausomos Lietuvos vadove Vytautai Landsbergi, Seimo Pirmininke, Jūsų Eminencija Gintarai Grušai, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai, gerbiami Seimo, Vyriausybės nariai, užsienio šalių ambasadoriai, ponai ir ponios, šio iškilmingo posėdžio dalyviai. Kaip matote, man šiandien labai sunku kalbėti ne tik prisimenant savo tėvų, savo šeimos, kitų Lietuvos žmonių patirtus išgyvenimus sovietų lageriuose, tremtyje, traukiantis į Vakarų, aišku, kas spėjo nuo raudonojo maro pasitraukti. Šiandienos įvykiai kaimyninėje Europos šalyje Ukrainoje dar labiau apnuogina tą skausmą ir išgyvenimus, patirtus mūsų šalies žmonių, prasidėjus 1940 metų sovietų invazijai, trukusiai iki pat Lietuvos Respublikos atkūrimo.

Nesu istorikas ar kitos srities šio laikotarpio specialistas, galintis daryti išsamius apibendrinimus. Galiu iš šios garbingos tribūnos pasidalinti tik savo tėvų šeimos ir mano paties patir-

tais išgyvenimais, prasidėjusiais, galima sakyti, eiliniu ir, deja, ne paskutiniu trėmimu iš Lietuvos 1940 metų pavasarį.

Mano tėvo tetą Marijoną, kuri buvo vienkiamio savininkė, turėjo 18 hektarų žemės, 2 arklius, 3 karves, 5 kiaules, 8 avis, 10 avių bičių (visi duomenys tiksliai cituojami iš tremties bylos P6532SP), ir mano tėvus, gyvenusius pas ją, 1949 metų kovo 27-osios ankstyvą sekmadienio rytą besiruošiančius eiti į bažnyčią, apsupo speciali brigada, pagavo „Bangų mūša“ (rusiškai „Priboj“ – taip buvo pavadinta užkoduota spec. operacija, vykusį kovo 25–28 dienomis), iš dabartinio Skuodo rajono, tuo metu – Mažeikių, Geldėnų kaimo sugrūdo į gyvuliams vežti skirtus vagonus kartu su kitais per 32 tūkst. Lietuvos gyventojų ir tą pavasario rytą išvežė į spec. apgyvendinimo vietą (rusiškai *spec. poselenije*). Konkrečiai mūsų šeimą kartu su kitomis 18 lietuvių šeimų beveik po mėnesio, balandžio 18 dieną, atgabeno į Krasnojarsko krašto Bolšoj Ulujaus rajono „Raudonosios aušros“ kolūkį. Taip vadinosi ir kaimas, apsuptas taigos.

Kaip matėme ir iš veiksmų, ir iš terminų, sovietų žemių užgrobėjo mažai kas pasikeitė – spec. operacija, spec. perkėlimas ir kiti spec. Tik atsirado naujų technologijų, smurtavimo ir melagingos informacijos skleidimo pasitelkus XXI amžiaus trečiojo dešimtmečio galimybes.

Pagal iš anksto kruopščiai parengtą scenarijų ir planą bei tiksliai sudarytus sąrašus (skaičius cituosiu iš oficialios ir viešos Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro informacijos) iš Lietuvos tą pavasarį turėjo išvežti 8 tūkst. 500 šeimų – 25 tūkst. 500 žmonių. Išvežė 8 tūkst. 765 šeimas, kurias sudarė 28 tūkst. 981 žmogus. Tai yra planas buvo viršytas ir pasiūstas į nebūtį papildomai 3 tūkst. 481 žmogus. Šis skaičius dar padidėjo, per kelis ateinančius mėnesius pagavus tuos, kurių nerado namuose: buvo išvykę ar pasislėpę operacijos vykdymo metu. O tokių, vėliau susektų, buvo dar per 3 tūkst.

Pagal planą „susiruošti kelionei“ turėjo duoti 1 valandą. Vykdytojai ir čia rodė savo uolumą ir skyrė 45 minutes, o kai kada tik 15 minučių. Trėmimai vyko iš 50 Lietuvos geležinkelio stočių, suformuojant 24 ešelonus iš 1 tūkst. 474 gyvuliams pervežti skirtų vagonų. Į juos buvo sugrūsti 9 tūkst. 83 vyrai, 11 tūkst. 540 moterų, 8 tūkst. 357 vaikai nuo kelių dienų iki 15 metų. Nors skaičiai ir, atrodo, pateikti tikslūs, specialistai pripažįsta, kad dar negalima teigti, kad jie galutiniai. Skaičiuota pagal išlikusias ir mūsų Lietuvos archyvuose esančias bylas, žmonių pildytas anketas ir kitus šaltinius.

Mano tėvo teta Marijona, gimusi 1880 metais, nuo 1948 metų šventų Kalėdų dėl lūžusio dubens kaulo nesikėlė iš lovos. Vietinių strībų įkelta į vežimą, pradėjo savo gyvenime pirmą ir paskutinę kelionę iš gimtųjų vietų. Mirė 1955 metų gūdžią Sibiro žiemą, taip ir nepakilusi iš lovos.

Mamai tremties dieną buvo 21 metai ir ji už kelių dienų laukėsi pirmagimio. Taigi, manęs šioje kraupioje statistikoje kol kas dar nebuvo. Gimiau už kelių dienų. Po septynerių metų išrašytame gimimo liudijime teigiama, kad buvo 1949 m. balandžio 1 d. Gimimo vieta – „Raudonosios aušros“ kolūkis (kaimas) Krasnojarsko krašte. Nors į jį atvežė su visais „gimdymo namais“, tai yra gyvuliniam vagonė, tik balandžio 18 dieną. Beje, tą vagoną, aišku, panašų, ir iki šiol aplankau memorialiniuose muziejuose Rumšiškėse arba Naujosios Vilnios geležinkelio stotyje.

Tėvų pasakojimai apie tolimą ir nepasiekiamą Lietuvą, debesuotą dangų, ant medžių augančius obuolius žadino vaizduotę ir begalinį norą pamatyti Lietuvą. Žinia, kad esame paleidžiami ir turime galimybę grįžti į Lietuvą, tėvai gavo 1958 metų žiemą, tai yra po devynerių metų tremties. Vietinė valdžia atsisakė išduoti tėvams pasus, motyvas – nebus kam dirbti. Mamai teko kreiptis į rajono prokurorą, jis patarė važiuoti į tą išsvajotąją, jis kitaip pasakė – prakeiktąją, Lietuvą be pasų, tik pakeliui nieko nepadaryti, tai yra nepavogti ir neturėti kontakto su milicija. Mano sesė, gimusi Sibire, buvo dvejis metais jaunesnė, septynerių metų, pervajuojant Maskvoje iš vienos geležinkelio stoties į kitą ant grindinio matė rublį. Tik jau suaugusi prisiminė: aš bijojau paimti tą rublį, kad nepakliūtume į miliciją ir vėl netektų grįžti į Krasnojarską.

Gimimo vietos ir datos įrašai iš gimimo liudijimų buvo perrašyti išduodant pasą ir tai kartais sukeldavo tam tikrų problemų. Dovanokite už liūdną... Pasakysiu šiek tiek linksmiau. Kartą būnant komandiruotėje ir pildant anketą apsigyventi viešbutyje, kolegė, pamačiusi, kur gimęs, išsigando, su koku nusikaltėliu dirbanti. Teko ilgai aiškinti, kaip ten patekau. Susigraudino, sakė, kad turi giminaitį, protingą teisininką, kai grįšime į Vilnių, supažindins mane su juo, kad būtų pradėtos mano tėvų ir kartu mano reabilitavimo bylos. Bet grįžus daugiau apie tai neužsiminė, supratau, protingas teisininkas patarė nekišti rankų į mėsą.

Sulaukus 30 metų, o tai buvo 1979 m. balandžio 1 d., kolegos iš „Sigmos“, vienos lietuviškiausios iš Lietuvos įmonių, inžinieriai konstruktoriai, susirinko pasveikinti su pirmuoju jubiliejumi. Vienam bendradarbiui nepatiko mano gimimo data, balandžio 1 diena. Teko paaiškinti, kad, matyt (čia mano žodžiai, kiek prisimenu), kai gyvuliniame vagonė buvau atvežtas į „Raudonosios ausros“ kolūkį, veršiukų, paršiukų ir kitokių gyvulių einamųjų metų pirmojo ketvirčio planas buvo įvykdytas, tai mane užpajamavo antrojo ketvirčio pirmą dieną. Kaip pamename, tais laikais buvo svarbu vykdyti ne tik penkmečio planus. Ši mano frazė, kaip greitai suvokiau, buvo pasakyta be reikalo, dalis atėjusiųjų sveikinti padėjo šampano taurės ir išėjo. Likusiems pasidarė nejauku. Taip atšvenčiau pirmąjį darbinį jubiliejų. Likau dėkingas visiems kolegoms, kad po to niekur nebuvau kviečiamas pasiaiškinti. Tų įrašų gimimo datos ir vietos pase buvo ir teigiama pusė.

Pirma, stengiausi niekada nemeluoti. Balandžio 1 dieną gimęs, ko gali kolegos tikėtis iš tokio melagio?

Antra, niekada nebuvau kalbinamas stoti į to meto vienintelę partiją, o panašaus amžiaus ir pareigų kolegoms tekdavo parodyti daug išmonės, kad nepakenktų tolimesnei savo karjerai ir išliktų sąžiningi prieš savo įsitikinimus.

Stoti į universitetą, dėkingas universiteto rektoriams, nebuvo apribojimų. Labai patiko istorija, humanitariniai mokslai, bet suprasdamas, kad ten negalėsiu dirbti, pasirinkau mažiausiai politizuotą mokslą – matematiką. Institute likti negalėjau, nors institutas labai norėjo priimti, bet paskutinio paskirstymo metu buvo pasakyta, kad ten aš negaliu eiti. Priėmė mane „Sigma“, už tai jiems esu ir dėkingas. Ir taip iki pat nepriklausomybės atkūrimo.

Atkūrus nepriklausomybę kaip kompiuterių specialistas buvau pakviestas laikinai dirbti į Seimą į profesoriaus Vytauto Landsbergio vadovaujamą derybų su Sovietų Sąjunga delegaciją kaip vyriausiasis archyvų archyvaras. Tikėjomės ilgų ir sunkių derybų, bet likimas taip lėmė Lietuvai, kad ta byla buvo išspręsta gana greitai. Tada pirmą kartą susidūriau su savo tremties byla šviesaus atminimo profesoriaus Juliaus Juzeliūno dėka, nes jam pasisekė susitarti su tuo metu dar sovietinio palikimo Vidaus reikalų ministerijos skyriumi, kur buvo saugomos sovietinių elektroninių mašinų magnetinės juostos su mūsų tremtinių struktūromis. Iš pradžių į jį buvo kreiptasi, nenorėjo duoti, bet tada profesoriaus Juliaus Juzeliūno dėka aš buvau kaip „Sigmos“ IT specialistas pakviestas paimti tas juostas ir pabandyti jas perkelti į tuo metu jau esančias mašinas, tarp jų į personalines. Sukurta Sąjūdžio komisija, vadovaujama Juliaus Juzeliūno, buvo gavusi nemažai personalinių kompiuterių, užsienio, daugiausia Amerikos lietuvių, labdarą, ir reikėjo jas perkelti. Kai nuėjau, nemačiau visų juostų, išnešė man vieną, aš pasakiau, kad aš pats esu tremtinys, norėčiau pamatyti savo bylą. Tuo metu, 1988–1989 metais, jau buvo išsiuntinėti pirmieji reabilitacijos lapeliai, man pasakė: atneškite to lapelio numerį, jis sutampa su jūsų tremties byla. Kitą kartą taip ir atnešė. Žmogus specialistas paliko mane vieną kambaryje, paliko tą bylą. Daug buvau apie tai girdėjęs, byla 20 puslapių, keli puslapiai ypač sukrėtė, pradėjau nusirašinėti, jis įėjo, sako: duok, padarysiu kopijas. Padarė jis man dvi ar tris kopijas, ant kiekvieno lapo buvo uždėtas grifas „sekretno“ arba „soveršenno sekretno“, tai yra slaptai arba visiškai slaptai. Vienas iš tokių žiaurių iš karto buvo įspūdžių. Vienas puslapis, byloje tik apie 20 puslapių, aš paskui atėjus nepriklausomybei turiu visą kopiją, turiu ir čia, jei kam nors bus įdomu, gal yra panašaus likimo žmonių. Vienas dokumentas buvo atspausdintas mašinėle, tik paliktos grafos įrašyti konkrečius duomenis, tai yra pavardę, vietą ir taip toliau. Mamos mama dėjo pastangas sužinoti, kur ištremta jos dukra su šeima, kad jie yra

neva nekalti ir kad jie būtų gražinti. Ten buvo įrašyta, kad „mat“ – motina tokia ir tokia, Dargienė Petronėlė, ieško savo dukros. Dokumentas ėjo iš Vilniaus vidaus reikalų ministerijos KGB kažkokio skyriaus į Krasnojarsko gulagus. Rašomąja mašinėle buvo atspausdinta, prašoma išsiųsti kompromituojančios medžiagos apie šitą šeimą. Toks buvo standartas. Jeigu kažkas bandė ieškoti iš teisinės pusės, kad neteisėtai išvežti, tai gaudavo tokį atsakymą: mes jus paleisime, bet jie ten blogai elgiasi. Mama iš Sibiro parvažiavo, parsivežė du garbės raštus kaip geriausia Krasnojarsko krašto melžėja. Vienas dar buvo su Stalino ir Lenino portretais, kitame jau nebebuvo Stalino, jis buvo 1957 metų. Tai va taip. Ką jie parašė, kokie nusikaltėliai, ar jie sutiktų paleisti, ar ne, to dokumento, aišku, byloje nebuvo, bet pagal tai, kad nenorėjo išduoti pasų, buvo galima suprasti, kad nieko teigiamo jie negalėjo parašyti.

Kitas šiurpus dokumentas buvo pasirašytas Motiejaus Šumausko (Andžiaus), irgi visiškai slaptas. LTSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimo, sprendimo ištrauka, kad šita šeima (išvardinta visa šeima ir amžinąjį atilšį teta) ištremta „neobosnovanno“, nepagrįstai, prašoma jus paleisti ir gražinti turtą. Ir trečias punktas – leisti apsigyventi Lietuvoje. Kaip žinote, ne visiems leido. Aišku, apie tą dokumentą aš sužinojau tik 1991 metais.

Aš buvau pirmas, dar dvi sesės ir brolis gimė Sibire, grįžome keturiose. Dar keturi gimė Lietuvoje – visi aštuoni gyvi, sveiki. Neturėjome jokių šansų išvažiuoti net į tokias „tolimas“ šalis kaip Bulgarija, Lenkija, Vokietijos Demokratinė Respublika. Buvau nuėjęs į saugumą aiškintis kodėl. Saugumietis – kultūringas, jaunas vyras sako: jums tėvai meluoja, jie turėjo būti miškiniai, dar kažkokie ten, pavojingi. Mano argumentas buvo tik toks: savo tėvais aš neturiu pagrindo netikėti ir, be to, jie žino, kad šiuo metu aš sėdžiu prieš jus ir bandau išsiaiškinti, kodėl Skuodo rajono mokytojai vežami į ekskursiją, o sesuo istorijos mokytoja išbraukta.

Pirmą kartą į užsienį išvažiavau 1989 metais į Bulgariją. Jau vyko Sąjūdis, gatvės buvo pilnos įvykių. 1989 metais gal paskutinį kartą buvo švenčiama lapkričio 7-oji, paminėta. Direktorius išsikvietė. Gavau anketą – apdovanoti LTSR garbės raštu nepartinį, tokio amžiaus *vedantįjį* konstruktorių. Liepė užpildyti anketą. Sakau, nereikia, direktoriau, neikiškite rankų į mėšlą. Ką tu, Jonai, tokia atmosfera dabar, pažiūrėk pro langą, kas darosi Lietuvoje, užpildyk. Užpildžiau. Aišku, to garbės rašto nebuvo. Paskui, kai jį sutikau, sakau, matote, sakiau jums, neikiškite rankų į mėšlą. Sako, Jonai, neišivaizduoji, koks tu mėšlas, jeigu šiais laikais nesugebėjome tau garbės rašto įteikti. Tai va tokie tragikomiški...

Kadangi šiandien yra ne tik Gedulo, bet ir vilties diena, norėčiau šviesesnių spalvų. Be galo didžiuojusi savo šeimą, savo Lietuvą, ir ne tik žodžiais, bet ir darbais. Kai buvo paskelbta žinomo žurnalisto idėja surinkti, aš nespėjau 100 eurų paaukoti. Galvojau, kad ta procedūra užsitęs labai ilgai ir aš palaikysiu tą dvasią po savaitės, po kitos. Deja, nespėjau. Priėmiau ukrainiečių į savo butą – dvi šeimas su šešiais vaikais, tą padariau. Viena šeima grįžo atgal, viena dar gyvena, mane priėmė sūnus gyventi.

Anūkas Gabrielius „Ažuoliuke“ dainuoja, bet šiandien jo čia nėra. Rinko kompiuteriui pinigėlius. Kai išgirdo akciją, kad reikia surinkti „Bayraktarui“, tėvo paprašė, kad iš jo sąskaitos paimtų pinigų. Kompiuteriui, sakė, aš dar susirinksiu. Vienas sūnus šaulys, specialiai nebuvo auklėtas, ne taip kaip mūsų tėvai. Kažkur iš jų darbų, iš jų elgesio mes tą dvasią įgijome. Taip pat ir mano trys sūnūs – visi trys Lietuvoje. Viduriniajam pasisekė: jis nuėjo toliau negu aš – tapo filosofijos mokslų daktaru, užsienyje mokslus baigė.

Mano mamai, ji šiandien žiūri į mane ašarojantį Skuodo rajone, gruodžio mėnesį bus 95 metai. Dėka mūsų kardiologų širdelė jai palaikoma, kojos silpnos, galva puiki. Dėl daug ko konsultavasi darydamas pranešimą. Ji turėjo čia skaityti pranešimą, bet, deja, per tolimas kelias. Į Sibirą buvo arčiau negu čia dabar.

Ačiū jums už dėmesį ir dovanokite už mano nesklaidžias mintis. Ačiū jums. (*Plojimai*)

Lietuvos kariuomenės orkestro kapelmeisteris majoras Egidijus Ališauskas groja birbyne. Skaitymas tremtinių laiškas.

G. ARBAČIAUSKAS. „Nuo 1942 metų gruodžio lavonams vežti jau prireikė dviejų brigadų. Kiekvienoje dirbo po du žmones: Abromaitienė Malvina, mokytojo žmona nuo Merkinės, Marcinkevičienė Alina, Petrauskas, mokytojas nuo Šiaulių, Dundulienė, Lietuvos kariuomenės pulkininko žmona, Abromaitis Jonas, mokytojas, Vitkevičius Steponas iš Šiaulių (mirė nuo bado), Tamulionienė Teofilė, Tamulevičius, Lietuvos kariuomenės kapitonas iš Marijampolės, Tautvaišienė, švedė (apie 1957 metus išvyko į Švediją). Patys vežiotojai buvo labai išbadėję ir nusilpę, todėl pririšdavo prie lavonų kojų virvę ir bendromis jėgomis traukdavo juos iš barako.

Paskui mirusiuosius dėdavo ant rogių ir, įsikinkę į virves, veždavo keletą šimtų metrų toliau nuo barako. Ten lavonus išversdavo į bendrą krūvą. Sienų leduose likdavo prišalę mirusiųjų plaukai.

Kai mirė Gamzienė, pas ją po rūbais, ant krūtinės, buvo likęs nedidelis duonos gabalėlis. Traukiant mirusiąją nuo narų, vienas žmogus jį pastebėjo, išsitraukė duoną ir, skubiai apibraukęs utėles, ją čia pat suvalgė. Tebūna pasmerkti ir tesulaukia savo teismo budeliai, privedę žmones iki tokio stovio.

Jei siausdavo pūga, mirusieji po keletą dienų išgulėdavo ant narų šalia gyvųjų.

Daniliauskienė, Marijampolės gimnazijos direktoriaus žmona, mirusi tris paras gulėjo šalia savo sūnaus Antano ir kitų, kurie jau nesikėlė. Vienas barakas buvo po sniegu. Į jį patekti buvo galima tik šliaužiant siauru sniego urvu žemyn. Abromaitienė M. paprašė sūnaus Antano paieškoti kokios nors skarytės parišti mirusiai Mamytei veidą. Bet jis pats gulėjo sutrauktomis kojomis dėl gausių kraujų išsiliejimų į kelio sąnarius ir negalėjo atsikelti. Kai mirusią Daniliauskienę virve už kojų traukė iš barako pro siaurą sniego skylę į viršų, Antanas šaukė iš paskos: „Dovanok, brangi Mamyte, kad negaliu tavęs palydėti...“

Tai tremtinės, gydytojos, rašytojos Dalios Grinkevičiūtės užrašyti prisiminimai ir jautri kompozitoriaus Myroslavo Skorikos „Melodija“, kurią atliko Lietuvos kariuomenės orkestro kapelmeisteris majoras Egidijus Ališauskas.

O šiandien čia su mumis Dalios Grinkevičiūtės kūrybos pasaulyje skleidėja, vertėja Vytenė Saunoriūtė Mušik.

Lituanistės, skandinavistės, germanistės, tremtinės Dalios Grinkevičiūtės kūrybos vertėjos į vokiečių kalbą Vytenės Saunoriūtės Mušik kalba

V. SAUNORIŪTĖ MUŠIK. Mielieji tremtiniai ir politiniai kaliniai, Ekscelencijos, garbingi minėjimo dalyviai. Šiandien minime Gedulo ir vilties dieną. Gedulo, nes 1941 m. birželio 14 d. prasidėjo pirmieji masiniai trėmimai iš Lietuvos. Apie juos aš daugiausia sužinojau versdama į vokiečių kalbą tremtinės, gydytojos, bet man svarbu pabrėžti – ir rašytojos Dalios Grinkevičiūtės knygą „Lietuviai prie Laptevų jūros“. Apie savo, jaunos mergaitės, ištremties patirtį ankstyvą rytmetį Kaune ji rašo: „Kas tai? Ranka užčiuopiu... šaltą geležį. Guli aukštiekninkas... Gražu... Saulė... Šešėlis. Jaučiu, kad vienas mano gyvenimo etapas baigėsi. Taškas. Nuo dabar prasidės kitas, neaiškus, bauginantis. <...> Staigus vagono trūktelėjimas. Nuo viršutinių gultų krenta daiktas. <...> Dar vienas smūgis, traukinys pajuda. Matyti Karmelitų bažnyčios bokštai, jie auksu žiba saulės spinduliuose. Kaunas miega. Pusė penkių. Tyliai plaukia 63 vagonų sąstatas, veždamas į nežinomą tolą, į nežinomą gyvenimą 1 tūkst. 500 lietuvių. Ašaros visų akyse. <...> Kiek šimtų akių paskutinį kartą mato gimtąjį miestą...“

Iš Dalios teksto supratau, kad per pirmuosius trėmimus būta ir vilties. Ji blykstelė kelis kartus. Pirmąkart, nepatikėsite, tada, kai birželio 22 dieną Kirove, stotyje, prie šalimais sustatytų ešelonų iš Kauno, Rygos ir Talino Dalia išgirsta radiją: „Karas!!! Karas!!! <...> Trijų sostinių ešelonuose – džiaugsmas. Gal neves toliau? Gal gražins? Bet juokas. Juk mes jau užfrontėj.“

Antrąkart viltis – trumpalaikė iliuzija – šmėsteli, kai tremtinius savaitėmis transportuoja Šiaurės kryptimi. Gal juos veža į Aliaską, į laisvę, „Amerikon“? Bet ne, juos išlaipina negyvenamoje Trofimovsko saloje Lenos upės žiotyse, prie Arkties vandenyno. „Pučia žvarbus Le-

nos žiočių vėjas. Upė balta nuo putų. <...> Dairausi ir man darosi šurpu. Aplink tundra, tundra, nuoga tundra, jokio augalėlio, samanomis apklota tundra – kiek akis neša. Tolumoje matau lyg kalniuką ir kryžius. Pasirodo, tai suomių kapai. Juos atvežė prieš dvi savaites, o jie, nusilpę nuo Leningrado blokados, apsikrėtę šiltine, išbadėję – miršta. <...> Norisi kabintis į baržą, kad neatplėštų, ir rėkti: „Nepalikit, nepalikit, kur jūs mus atvežėt?“ – bet <...> mes stovim negyvenamoj saloj, kur tuoj tuoj prasidės poliarinė dešimties mėnesių žiema.“

Dalia aprašo tremtinių skurdžią buitį, vergišką darbą, pažeminimus ir patyčias, badą, ligas. Utėlės ropoja pulkais nuo vieno žmogaus ant kito, plaukai prišala prie gultų. Dalios paugliškas žvilgsnis tiksliai fiksuoja aplinką tame nužmoginimo pragare. Mergaitė mato, kaip žmonės neatlaiko, išprotėja, eina į pūgą ir žūsta. Ji, atrodytų, ieško atsakymo, kaip išlikti ten, kur gyvenimas nepritaikytas žmogiškai būčiai: „Štai aš šiame ledo urve kartu su padarais, kurie kadaise vadinosi žmonėmis, kurie kadaise juokėsi, flirtavo, eidavo į svečius ir pas save kviesdavosi, rūpindavosi, kur praleisti vasarą, pavargę po žiemos darbų mieste, kitiems nusiųs vyliamą teikdavo blogai pasiūtas rūbas, dviejų kambarių butas buvo per ankštas. Jie dabar tyli. Betgi jų jau nėra. Tokių, kokie jie buvo, jau seniai nėra. Jie mirė birželio keturioliktąją, o dabar čia, tryliktame barake, guli tik merdinčios būtybės.“

Kur dar gali rusenti viltis, kai aplink tiek kančios, tamsos ir neteisybės? Viltis, šįkart ne iliuzinė, šviečia iš pavogtos *grabnyčių* žvakės, kai pasišvietusi ja Dalia godžiai skaito viduramžių istoriją, kai kalba apie didingą Šiaurės grožį, kurį ji įstengia matyti: „O danguj – tikras grožis. Visokiom spalvom pinasi didinga Šiaurės pašvaistė. Viskas didinga: ir tundra beribė, žiauri, bet plati kaip jūra, ir Lenos žiotys, užgriozdintos ledais, ir kelių šimtų metrų pakrančių uolos Stolbuose, ir Šiaurės pašvaistė – tik mes tame fone nedidingi <...>.“

Viltis žėri, kai merdinčius tremtinius gelbsti žydų gydytojas Lazaris Samodurovas: „Tebūnie garbė žydui daktarui <...>. Jis išgelbėjo iš mirties daugelį mūsų.“ Kai netausodama savęs juos slaugo jaunutė baltarusė seselė Frania Glušina: „Tai buvo saulės spindulys mūsų klaičiose merdinčiose lavoninėse <...> – ji gyvybės nepagailėtų, kad galėtų padėti šiems svetiems jai lietuviams ir suomiams.“

Gerbiamieji, šiandien kalbą šio iškilmingo minėjimo proga sakau ne aš, o Dalia Grinkevičiūtė. Aš pati tremties nepatyriau. Tai patyrė mano senelių karta. Tačiau ko aš išmokau, įsigilinusi į Dalios išgyvenimus, aprašytus jos knygoje? Supratau, kad tremtiniais ir politiniams kaliniams didelė atspara buvo iš tėvelių gautos vertybės, prieš tai buvęs laimingas gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje, namų, gimtinės, artimųjų meilė ir ilgesys. Tai buvo ta vidinė svertis, kuri juos palaikė ir saugojo. Taip pat ir neviltyje patirtas humaniškumas, kuris neturi nei tautybės, nei konkrečios kalbos, o išreiškiamas visiems suprantama atjautos kalba.

Pirma Dalios Grinkevičiūtės atsiminimų publikacija buvo rusų kalba rusų disidentų leidinyje „Pamiat“ („Atmintis“) 1979 metais Paryžiuje, o ten patekti jiems padėjo šviesaus atminimo akademikas Andrejus Sacharovas ir jo žmona Jelena Boner. Ačiū jiems.

Deja, šiuo metu Ukrainoje, Europos viduryje, vėl prievarta tūkstančiais tremiami, kankinami, kalinami ir žudomi mūsų sesės ir broliai. Šių laikų tremtiniai ir politiniai kaliniai. Juos naikina tos pačios kilmės melo ir mirties mašinerija, kaip ir mūsų senelius. Jie šiandien gina savo žemę ir mūsų europietiškas vertybes. Ne vienerius metus gyvendama Lietuvoje ir skirtingose Europos šalyse drąsiai save vadinu lietuve ir europiete. Man labai norėtusi, kad pavojaus akimirka mes ne susipriešintume, o susitelkę vieningai apgintume vieni kitus, savo žemę, orumą ir europietiškas vertybes.

Aš, kaip viduriniojos kartos atstovė, jaučiu atsakomybę kalbėti apie tai, kas buvo, jaunesnei kartai jai suprantama kalba, ugdyti atmintį – ypač dabar, kai praeitis, deja, vėl taip šurpančiai aktualizuojasi. Todėl mes, trys bendraautorės: Gintarė Valevičiūtė-Brazauskienė, Jurga Graf ir aš, sukūrėme parodą apie Dalią Grinkevičiūtę „Kambariai / Įveikti atstumai“ ir kviečiame jus į Kauną, Europos kultūros sostinę, Maironio lietuvių literatūros muziejų, susipažinti su mūsų paroda.

Dalios prisiminimai plačiai sklinda po pasaulį. Jie išversti į anglų, prancūzų, italų, ispanų, vokiečių, nyderlandų, suomių, lenkų, serbų kalbas, šiuo metu verčiami į islandų kalbą ir netrukus pasirodys baltarusių kalba. Jos rankraštis saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje ir neseniai buvo įtrauktas į UNESCO nacionalinį registrą „Pasaulio atmintis“.

Ponios ir ponai, dėkoju jums už dėmesį. (*Plojimai*)

Aistė Plaipaitė atlieka Ukrainai skirtą dainą „Ten bus tiek daug šviesos“. (*Plojimai*)

G. ARBAČIAUSKAS. Aistė Plaipaitė – „Ten bus tiek daug šviesos“. Šviesos ir vilties tada reikėjo visiems, kentusiems tremties tamsybes. O šiandien jos labiausiai reikia broliams ir sesėms, kovojantiems už savo žemę ir laisvę Ukrainoje. Mūsų viešnia – istorikė, Kyjivo Taraso Ševčenkos nacionalinio universiteto doktorantė Tetjana Boriak. Prasidėjus karui, su mažais vaikais ji atvyko į Lietuvą ir šiuo metu dirba Vilniaus universiteto Istorijos fakultete. Tetjana Boriak.

Istorikės, Kyjivo Taraso Ševčenkos nacionalinio universiteto doktorantės Tetjanos Boriak kalba

T. BORIAK. Ukrainoje 111-oji devynerių metų karo, trunkančio daugiau nei 400 metų, diena.

Labai ačiū už pakvietimą. Visų pirma Ukrainos žmonių vardu leiskite išreikšti jums ir jūsų valstybei beribį dėkingumą už jūsų visapusę pagalbą šiame kare.

Turiu garbės kreiptis į jus reikšmingu ir neįtikėtinai sunkiu metu, pagerbiant atminimą tų, kuriuos ištrėmė ir sunaikino du totalitariniai režimai – nacių ir sovietų okupacija bei genocidas. Ukrainiečiai, kaip jokia kita sovietinio tautų kalėjimo tauta, yra patyrę visą rusiškojo imperializmo „žavesį“ ir patiria tai iki šiol.

Ukrainiečių pastangos išsikovoti savo valstybę 1917–1921 metais paskendo milijono Rusijos bolševikų, sutelktų Ukrainos klausimui spręsti, durtuvų pralietame kraujyje. Jie neslėpė savo užkariavimo politikos priežasčių: „Be ukrainietiškos duonos, anglių, cukraus ir geležies rūdos Rusijos tarybinė respublika negalės egzistuoti.“

Siekdama užgrobti Ukrainą, sovietų valdžia pirmąjį 1921–1923 metų badą panaudojo kaip politinę valstybės politikos priemonę. Manoma, kad mirė 900 tūkst. ukrainiečių, o 1 mln. ukrainiečių negimė.

Tačiau XX amžiaus trečiajame dešimtmetyje Ukrainos nacionalinis judėjimas tik išibėgėjo. Valstiečiai masiškai paliko kolūkius. Jie nuosekliai liudijo norą savo žemę dirbti savarankiškai. Likus keliems mėnesiams iki Holodomoro, 1932 metų rugpjūčio 11-osios laiške Stalinas rašė: „Dabar svarbiausia yra Ukraina. Ukrainoje padėtis yra labai bloga... pagal partiją... pagal sovietų... pagal GPU linijas. Jeigu mes dabar nepradėsime taisyti padėties Ukrainoje, galime prarasti Ukrainą. Pakartosiu – galime prarasti Ukrainą.“

Dar vienas bandymas išspręsti Ukrainos klausimą ir sunaikinti tautinę tapatybę – 1932 metų rudenį ir 1933 metų pavasarį badas buvo antrą kartą panaudotas kaip viešosios politikos priemonė. Per plataus masto teismo kratas visoje Ukrainoje iš ukrainiečių valstiečių buvo atimtos ne tik grūdų atsargos, bet ir maisto produktai. Valstiečiams buvo uždrausta laisvai judėti Respublikoje ir SSRS. Ukraina buvo sąmoningai paversta badaujančiu getu, o ukrainietis, šeimininkas savo žemėje, – elgeta, vergu, vagimi. Dėl maisto Ukrainos valstietis pažeidė visuotinius principus, nusileisdamas iki kanibalizmo.

Tuo pačiu metu išibėgėjo represijos prieš ukrainiečių literatūrą („Sušaudytasis atgimimas“ – XX amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje buvo represuota apie 200 ukrainiečių rašytojų), represijų sulaukė Visos Ukrainos mokslų akademija, ukrainiečių kalbos rašyba, kultūra, menas, autokefalinė Ortodoksų Bažnyčia, tai yra kėsintasi į pagrindinius Ukrainos žmonių tapatybės bruožus. Tai, kas nutiko, genocido koncepcijos autorius Rafaelis Lemkinas pavadino

„klasikiniu genocido pavyzdžiu“. Pagal Jungtinių Tautų konvenciją dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį (1948 metų) Rafaelis Lemkinas Ukrainos valstiečių badavimą laikė neatsiejama genocido prieš ukrainiečius dalimi. Tai buvo sąmoningas tautos kūno naikinimas, taip pat Ukrainos inteligentijos, kaip tautos proto, autokefalinės Ukrainos Ortodoksų Bažnyčios, kaip tautos sielos, naikinimas.

Iš viso Ukraina dėl Holodomoro prarado 4,5 mln. žmonių, o tai reiškia, kad Ukraina prarado beveik 15 % savo gyventojų.

Garsiai kalbėti apie Holodomorą buvo draudžiama. Mano prosenelis Ivanas Boriakas gavo dešimt metų priverstinio darbo stovyklose už prisiminimus apie badmetį 1933 metų pradžioje. Nepaisant to, liudininkai nepamiršo Holodomoro ir bandė pasiekti išorinį pasaulį bei jį perspėti apie Rusijos raudonojo imperializmo pavojus. Po 90 metų išgirdau lietuvių migracijos pareigūno pasakojimą apie jo senelio pabėgimą nuo Holodomoro iš Čerkasų srities į Sankartvelą. 2006 metais Ukraina pagaliau pagerbė bado aukas – parlamentas Holodomorą pripažino genocidu.

Holodomoras nebuvo vienintelis ukrainiečių žudymo įrankis. Per dekulakizacijos kampaniją 1930–1931 metais iš Ukrainos buvo ištremta 250 tūkst. ukrainiečių valstiečių. Tai yra ketvirtadalis. 1932 metais buvo represuota 71,5 tūkst. ukrainiečių, 1937–1938 metais buvo nuteisti beveik 200 tūkst. ukrainiečių, iš jų daugiau nei 120 tūkst. buvo nuteisti mirties bausme. 1939 metais 14 % Gulago kalinių buvo ukrainiečiai. 1939–1941 metais į SSRS buvo ištremta iki 20 % ką tik prijungtos Vakarų Ukrainos gyventojų.

Per Antrąjį pasaulinį karą netekome apie 9 mln. ukrainiečių – tiek civilių, tiek karių. Ukrainos sukilėlių armija, kaip ir Baltijos tautų partizanai, iki šeštojo dešimtmečio vidurio desperatiškai priešinosi nacių ir sovietų okupantams.

Pokario represijos reikė nuo 600 tūkst. iki 800 tūkst. Vakarų Ukrainos gyventojų ir 190 tūkst. Krymo totorių deportaciją. 1947 metų spalį operacijos „Vakarai“ metu iš Vakarų Ukrainos buvo deportuota daugiau nei 77 tūkst. ukrainiečių; o 1948 metų gegužę per operaciją „Pavasaris“ iš Lietuvos deportuota apie 40 tūkst. žmonių. Trečiasis 1946–1947 metų badas nusinešė daugiau nei 700 tūkst. ukrainiečių gyvybę.

Per 70 „taikių“ sovietų valdymo metų buvo nužudyta ir represuota daugiau nei 7 mln. ukrainiečių. Nužudytų ir represuotų ukrainiečių (neįskaitant karo aukų) – 1 mln. per dešimt metų, 100 tūkst. per metus, daugiau nei 270 kasdien.

Tačiau tautų kalėjimo žmonės ir toliau priešinosi, o viena iš pasipriešinimo sovietams formų buvo jų įvykdyti susideginimo aktai: 1968 metais pagrindinėje Ukrainos gatvėje – Vasylis Makušas, 1972 metais Kaune – Romas Kalanta, o 1978 metais prie Taraso Ševčenkos kapo Kanive – Oleksa Hirnykas.

Prieš plataus masto karą 2022 m. vasario 24 d. aš baigiau savo disertaciją apie pabėgėlius iš SSRS po Antrojo pasaulinio karo ir net neįsivaizdavau, kad ketvirtadienį, vasario 24 dieną, parašius apie aną karą, nauja grėsmė įsiverš į mano, mano šeimos ir mano šalies gyvenimą kaip trečiasis pasaulinis karas.

Jau balandžio 3 dieną perskaičiau rusų fašisto Timofejaus Sergejevo programinį dokumentą apie mano tautos genocidą: Rusijos Federacija paskelbė sprendžianti Ukrainos „denacifikacijos“ klausimą, šį sprendimą lydėjo „deukrainizacijos“ ir „deeuropizacijos“ procesai. Ukraina buvo paskelbta „dirbtine antirusiška konstrukcija“. Okupantai taikėsi į daugumą ukrainiečių, juos imperija pavadino „naciais“.

Kaip ir SSRS, Rusija šiuo metu deportuoja ukrainiečius iš laikinai okupuotų teritorijų. Šiuo metu tai yra 1 mln. 400 tūkst. ukrainiečių, įskaitant daugiau nei 240 tūkst. vaikų. Jie atsiduria atokiausiuose skurdžiuose Rusijos regionuose be pragyvenimo ir bendravimo priemonių. Rusija jau parengė įstatymų pataisas ukrainiečių vaikų įvaikinimui palengvinti. Informacijos apie dešimčių tūkstančių ukrainiečių likimą nėra. Nemažai Ukrainos miestų – Mariupolis, Volnovacha, Popasna, Rubižnė, Lysyčanskas, Iziumas, Severskdoneckas, taip pat daugelis kaimų buvo nušluoti nuo žemės paviršiaus.

Kaip ir ketvirtojo dešimtmečio pradžioje, Rusija toliau „eksportuoja“ Ukrainos grūdus. Bombarduojamos talpyklos, saugyklos, žemės ūkio technika, minuojami laukai ir jūros, blokuojami Ukrainos uostai. Badas gresia ne tik Ukrainos valstiečiams, kaip ir 1933 metais, bet ir daugiau nei 300 mln. žmonių.

Puolimas prieš ukrainiečių tapatybę nesiliauja. Okupantai ukrainietiškas knygas, ypač apie Ukrainos istoriją, pradėjo deginti ir naikinti laikinai okupuotose teritorijose nuo 2014 metų, tai daro ir šiandien. Tuo pačiu metu primetama Rusijos švietimo sistema, importuojami rusų istorijos, kalbos, literatūros vadovėliai.

Imperija atvirai pareiškė norą atkurti SSRS, šį kartą nedalyvaujant ukrainiečiams. Okupuotose teritorijose Rusijos agresorius grąžina į gatves dekomunizuotus sovietinius vardus arba skiria naujus: Melitopolyje – Sudoplatovo (enkavėdisto, daugelio Ukrainos politikų žudynių organizatoriaus) vietoj Doncovo (politiko, publicisto), tarp Mariupolio paminklų – Lenino.

5 mln. ukrainiečių tapo pabėgėliais, apie 4 mln. – šalies viduje perkeltais asmenimis; žuvo 287 vaikai (dėl karo veiksmų tikslų skaičiavimų atlikti neįmanoma). Visiškai ar iš dalies sunaikinta apie 7 tūkst. gyvenamųjų pastatų, daugiau nei 1 tūkst. 800 švietimo įstaigų, daugiau nei 700 sveikatos priežiūros įstaigų, 350 kultūros paminklų, okupantai apiplėšia muziejus ir grobia muziejines vertybes.

Neseniai šešių šalių, tarp jų ir Lietuvos, parlamentai balsavo už tai, kad Rusijos nusikaltimai Ukrainoje būtų pripažinti genocidu. Mes labai dėkingi jiems už tai.

Ukrainiečiai savo nenugalima dvasia primena rusams jų nusikaltimus. Savo sąskaitas pateikia ir Europos bendruomenė: ant Ukrainai tiekiamų raketų olandai rašo „už MN-17“, lenkai – „Už Katynę“, „Už Kačynskį“, čekai – „Už žuvusius 1968 m. Prahos pavasarį“.

Jie bando mus nužudyti – ištrinti savo nusikalstamos imperinės praeities atmintį, paslėpti pavogtą istoriją (juk Kijevo Rusios grivina yra ne Rusijos, o Ukrainos nacionalinė valiuta, o trišakis kaip kunigaikščio Vladimiro Didžiojo valstybės simbolis yra ne Rusijos, o Ukrainos herbas) ir pasisavinti Kyjivo metropoliją, tęsti savo imperinį egzistavimą užkariaudami naujas teritorijas ir pagaliau išspręsti Ukrainos klausimą.

Jei Ukraina žlugs, laimės ne teisinė, o fašistinė valstybė. Pasaulis niekada nebebus saugi vieta mums ir mūsų vaikams. Ir toliau siekime bendros pergalės prieš paskutinę imperiją! Už mūsų ir jūsų laisvę! (*Plojimai*)

Jaunųjų dainininkių trio ir choras „Ažuoliukas“ atlieka dainą „Oi neverk, motušėle“, akompanuojant dviem Lietuvos kariuomenės orkestro būgnininkams. (Plojimai)

G. ARBAČIAUSKAS. Choras „Ažuoliukas“, Vilniaus kolegijos muzikinio teatro specialybės studentės Gabija, Kamilė ir Vaiva ir Lietuvos kariuomenės orkestro būgnininkai.

O dabar tribūna Lietuvos kariuomenės karininkui, 2008 metų „Misija Sibiras“ dalyviui, šauliui, ateitininkui, tremtinio sūnui Alminui Sinevičiui. (*Plojimai*)

Lietuvos kariuomenės karininko, tremtinio sūnaus, 2008 metų „Misija Sibiras“ dalyvio, šaulio, ateitininko Almino Sinevičiaus kalba

A. SINEVIČIUS. Gerbiamas Respublikos Prezidente, Seimo Pirmininke, Jūsų Ekscelencijos, garbūs tremtiniai, politiniai kaltiniai ir svečiai. Visų mūsų akys dabar nukreiptos į Ukrainą, lietuviai palaiko ukrainiečius ir visa širdimi yra su jais. Man džiugu, kad Lietuvos jaunimas krizių ir karo regione akivaizdoje demonstruoja brandą, supratimą, o svarbiausia, ryžtą padėti kitam, nepažįstamam, bėdos ištiktam žmogui. Visai kaip Sibire, kai žmogiškumas nugalėdavo blogį. Tai parodo, kad praėjus 81 metams nuo masinių trėmimų pradžios Lietuvos istorinės patirtys niekur nedingo, nebuvo užmirštos, o tik verčia dar kartą prisiminti tą skausmą, kurį tada patyrė Lietuvos žmonės: suaugusieji ir vaikai, lietuviai, žydai, lenkai. Juolab kad tremtys atsinaujino ne taip ir toli nuo Lietuvos – Rytų Ukrainoje. Nepaisydamas viso trė-

mimų tragiškumo, norėčiau akcentuoti ne tik gedulą, bet ir viltį. Visų pirma, viltį, kad tai niekada vėl nepasikartos Lietuvoje. Tai tikrai nepasikartos, nes Lietuvoje per 30 metų užaugo laisvų, nesuvaržytų, atsakingų kūrėjų karta.

Galbūt kam nors gali nepatikti šių dienų jaunimas, nes jis nerūpestingas, atviresnis ir globalesnis, bet jei reikės, jis eis ir gins Lietuvą. Dėstydamas Lietuvos karo akademijoje tai puikiai matau savo akimis. Jaunas žmogus visiškai kitaip supranta bendruomenių ir visuomenės svarbą valstybės gyvenime. Jaunimo organizacijų ir jų narių gausa parodo pilietišką jauno žmogaus norą prisidėti prie savo valstybės kūrimo.

Tą supratau dar 2008 metais, kai teko dalyvauti ekspedicijoje „Misija Sibiras“, kurioje atradau savo šeimos ir mūsų valstybės istorinį ryšį. Tada supratau, kad mano senelis Julius Sinius yra mano didžiausias didvyris. Jis buvo tarpukario kompozitorius, vargonininkas, chorvedys, galiausiai tremtinys ir savo gyvenimą paskyrė lietuvių sklaidai Vilniuje. Šią veiklą kartu su mano tėvu jis vykdė ir tremtyje, Sibire.

Nors aš didžiuojuosi augęs tremtinių šeimoje, bet kartu suprantu, kad esu vienas iš daugelio jaunų žmonių Lietuvoje. Tokių kaip aš yra dešimtys tūkstančių. Jie žino skaudžią Lietuvos istoriją, ją išjaučia, o svarbiausia, supranta, kad valstybė esame mes visi. Juk Lietuva – tai visi žmonės, nežiūrint tautybės, kalbos ar politinių pažiūrų.

Nors Francis Fukuyama savo knygoje „Istorijos pabaiga ir paskutinis žmogus“ svarstė apie pasaulį be karo ir kruvinos istorijos pabaigą, deja, jis klydo. Sovietų Sąjungos žlugimas neužbaigė istorijos, kaip ir pačios Rytų imperijos. Šiandien aplink Lietuvą toliau vyksta krizės, pandemijos, trėmimai, prekyba žmonėmis ir netgi konvencinis karas. Bet aš turiu viltį, kad kada nors visa tai baigsis. Viltiniai nuteikia tai, kad lietuvių identitetas, suformuotas sukilimų, partizaninio pasipriešinimo, tremčių ir kitų ryškių įvykių, yra daugumos jaunų Lietuvos piliečių širdyse. Pilietišką, už savo valstybę atsakingą ir istorinę patirtį sukaupęs Lietuvos jaunas žmogus jau nebėra ateitis, mes esame dabartis.

Šiandien noriu padėkoti visiems Lietuvos tremtiniams už tai, kad esate, ir už tai, kad ir toliau padedate kurti XXI amžiaus Lietuvą. Ačiū jums! (*Plojimai*)

G. ARBAČIAUSKAS. Šiandien tribūnose jaunimas, kuriam lemta liudyti negailestingą prosenelių, senelių, tėvų, o kartais ir mokytojų tremties istoriją. Berniukų ir jaunuolių choro „Ažuoliukas“ įkūrėjas ir ilgametis vadovas Hermanas Perelšteinas 1941 m. birželio 14 d. su tėvais buvo ištremtas į Altajaus kraštą, o vėliau alkį ir šaltį kentė prie Laptevų jūros. Šiandien „Ažuoliukui“ vadovauja maestro mokinys, profesorius Vytautas Miškinis. Jo seneliai taip pat buvo ištremti į Sibirą ir ten žuvo.

Girdėsime Vaclovo Augustino ir Vlodo Braziūno dainą „Tėvyne mūsų“. Tebūnie tai malda už juos. Už jus. Už mus.

Choras „Ažuoliukas“ atlieka dainą „Tėvyne mūsų“. (*Plojimai*)

G. ARBAČIAUSKAS. Dėkojame chorui „Ažuoliukas“, maestro Vytautui Miškiniui ir visiems šiandien liudijantiems mūsų tautos skaudžią praeitį. Netrukus visus pakviesime į Nepriklausomybės aikštę, kur 12 valandą tylos minute bus pagerbtos okupacijų ir genocido aukos bei iškilmingai pakeltos Lietuvos vėliavos.